

شعیرییه، گه ان به دواي ر ساکانی داه ناندان... عه بدولمو ته ییب عه بدو

(1)

به شوه یه کی گشتی شعیرییه له سهر خوازه ی زمانه وانی وهستاوه و
که شفی ر ساکانی داه نانی دهقه ئه ده بییه کان دهکات، به ام هیج
چاره سهر کی به رووه کانی دیکه دهق پنییه، یه کله له رووه کانی
ده قیش ئاستی مه عریفه و به شداریکردنی خو نهره جیاوازه کانه.

(2)

سهرچاوه کانی شعیرییه گوتاری ئه ده بییه، به ام (میکائیل ریفاتر)
مه یلی به ره و شوازه گری دهچ و شوازه گری پشه خات و شعیرییه
ره تده کاته وه.

(3)

رلان بارت جیاوازی له نوان به ره می ئه ده بی و ده قدا دهکات،
پنیوایه به ره می ئه ده بی دانه ری حه قیقی به ره می ده ن، به ام دهق
به ره می ئه و خو نهره یه، که له رگای خو ننده وه وه ره ه نده کانی
ده کاته وه، لره وه ئه و قسه یه ی بارت تزی ده قی دانه ر و ده قی خو نهر
ده خاته وه... به ام تزیفیتان تدر رف بابته تی شعری له به ره می
ئه ده بیدا نابین ته وه، چونکه پنیوایه به ره می ئه ده بی کار کی
ئاماده یه، به ام بابته تی شعیرییه کار کی شیمانیه، به و مانایه ش
کار کمه ده قی به کتایی به ره م ده ن! خای جیاوازی نوان
ژیرار ژینت و بارت و تدر رف ئه وه یه ژینت بواي به وه نییه
ده قئاو زانی بابته تی شعیرییه بت، واته بابته تی جبه کردن بت،
وهک بارت و تدر رف ده یبین... که واته شعیرییه زانست نییه، تا کو
پشت به بابته ببه ست، به کو پوانه و پناسه یه کی نه گونجاو و
هه ند جار نایه قینییه.

(4)

شعیرییه و به خشه کانی شعیرییه هه ر ته نها له نو خیدا
نه ماوه ته وه و به شوه یه کی به رفره وان به نو ژانره کاندان و
به ته وه... شعیرییه سنووره کانی خای تپه اندووه و هه نگاوی به ره و
وناکردنه دهروونی و کمه لایه تی و فمه کانی دیکه ی ژیان

هاوشتوو؟! بهام ئامانجی شیعریهت هیچ لهوانه نییه، بهکو دروستکردن و رځخستنې په یوه نډی نوان بواره کانه، واته شیعریهت گه یشته به په یوه نډیه جیاوازه کانی شیعریه.

جیاوازی نوان شیعریهت و ئه ده بییه تهوویه: ئه ده بییه هاوتای شیعریه ته و زړ لایه وه نژیکه، ئه ده بییه له دنیای تیږی ره خنهی نوډا له شیعریهت له پښتړه... ئه ده بییه واته په تیوونی ئه ده بیا تهووی پښی ده ښاعیری بوون.

لای (رمان یا کښن) بابه تی زانستی ئه ده ب قسه ی زړ لکراوه، بهام ئه ده ب نییه، بهکو بابه تی زانستی ئه ده ب، ئه ده بییه ته... زاراوه ی ئه ده بییه پوانه یه کی سیمایی هیه و تاییه ته به ده قی ئه ده بییه... پناسه ی ئه ده بییه له تیږی سیمایی ئه ده بیدا به تاییه تی له لکځځپنه وه کانی فرمالیسته کانی رووسدا جیاکړنه وه ی ده قی ئه ده بییه له نا ئه ده بی!

زانستی ئه ده ب له گه شیعریهت هاوواتا دتهوه، به مانایه کی دیکه زانستی ئه ده ب دیارکړدنې پوانه یه کی رووته ب جیاکړنه وه ی ئه ده ب له ناهه ده... بهام ژان کځه ی زاراوه ی شیعریهت له نوان ده لالت و ته عبیرکړندا هه ده گرتهوه، کځه ی شیعریهت به زانستی شیعر ناو ده بات، نهک زانستی ئه ده ب! به گشتی رځه ی ئه ده بی ب ئه ده ب، وهک رځه ی زمانه ب گوتن وهک چن فردینارد دی سوسر قسه ی لده کات، دواچار هه موو ئه وانه پمان ده ښان ئه ده بییه و شیعریهت پکځه وه هاوبه شن و یهک ئامانجیان هیه.

(5)

ژان کځه ی ده ښان شیعریهت زانسته، تهووش په یوه نډی به هه مان تهو پرنسیبه وه هیه، که زمان به زانست داده نښت، واته پرنسیبی ته فسیرکړدنې زمانه له رځگای زمانه وه! بهو مانایه ش جیاوازی نوان شیعریهت و زمانه وانی تهوویه که شیعریهت شوه یهک له شوه کانی چاره سرکړدنې زمان و زمانه وانی کځی مه سه له زمانیه کان ده گرتهوه. ژان کځه ی ده یه و شیعریهت وهک زانست ته ماشا بکه ی، ب تهووش هه ده ب بوامان به وه هه ب زمانه وانی زانسته، واته تهووی ب چوونه بنه ه تییه کانی شیعریهت ده گځځ، پشت به پرنسیبه کانی زمانه وانی ده به ستښت و به رده وام به پښی تهو گځځ انکاریا نه ش چه مکی شیعریهت بونیاد ده نرتهوه... بهام پرسپار تهوویه ئایا زانست و ئه ده ب چن به ن او یه ک داده چن؟ چونکه زانست له هه ر بابه ت کدا بوونی هه بښت، سروشتی تهو بابه ته له خرسکیه وه ب ه کارخوازی، له هه مه کی و پښینی کړنه وه ب رکو پکی ده گځځ، جگه لهووش زانست هه میسه بابه ته له ده ست وردانی دهره کی ده پارز.

ژان کځهين پښتوایه تماشاکردنی ئه مځه بځه هونه ره جوانه کان هر ته نها له سر جوانی نه وه ستاوه، تماشاکردنی نوځوازانهی ئه مځه بځه جوانی ځای له کهشفکردنی حه قیقه تی زانستیدا ده بینځته وه... شیعرییهت سیمایه کی زانستی له ځه ده گرځت، به ځام ئایا ده بځته زانستی ئه ده بځهر کاتځه له ئه ده بځه دوور که وتینه وه به و وه سفهی واقعیځکه بځله یه کنزیکبوونه وه، ده بځه ئه وه شمان له بیر بځه، ئه ده بځه برده وام له سر نزیکبوونه وه و تازه کردنه وهی کځمه ځک یاسا و رځساش کار ده کات، له نځوان واقعی ئه ده بی و یاسای زانستی زمانه وانیدا ئامانجی شیعرییهت یان ئه وهی یا کځبسن به زانستی ئه ده بځه ناو ده برځت، ده لالهت له کهشفکردنی لځکنزیکبوونه وهی تځوانینه کان و یاسا و رځسا تازه کان ده کات، نه کځتاییه ځنان به تځوانین و یاساکان! یاسا و رځساکانی زمان برده وام له نوځبوونه وه دان و شیعرییهت برده وام له تځپه ځاندنی ئه و یاسا و رځسایانه ځای نوځه کاته وه، که واته ئامانجی شیعرییهت کهشفکردنی ئه و یاسا و رځسایانه نییه، به ځکو کهشفکردن و وه به ره ځنانی برده وامه.

(6)

له نځوان زانستی شیعری و زانستی ئه ده بی، له نځوان ژان کځهين و یا کځبسن، له نځوان شاعر و په خشان... پرسپار ئه وه یه ئایا شیعرییهت زانستی شاعره، یان زانستی ئه ده بځه؟ ره نگه چاره سر ئه وه بځت، که شیعرییهت به زانستی ئه ده بځه دابنځین، چونکه شیعرییهت له شاعر و په خشاندا به دواي رځساکانی گوتاری ئه ده پیدا ده گځه بځت، له بهر ئه وهی شاعر و په خشان له خه سځه تی ئه ده پیدا هاو به شن... به ځام ئه و چاره سره حه تمی نییه، به ځکو زه روورته ده یسه پځنځه، چونکه شاعر و په خشان کځمه ځک جیاوازیان له نځوان هیه، ئه وه ش ده مانخاته سر ئه و بیروځایه کی که شیعرییهت زانستی ئه ده بځه نییه! به ځکو چاره سهری گوتاری شاعری ده کات، بځه ئه وهی چاره سهری گوتاری په خشان بکات؟! جیاوازی نځوان زانستی شیعری و زانستی ئه ده بی ئه وه مان پځده بځت.

ځرمالیسته کانی رووس له نځوان شاعر و په خشان جیاوازی ده کهن، به وهی په خشان له گه یانندن و فیکر و ئامانج دا ده بینن و شاعر هیچ له وانه به هند ه ځناگرځ، شاعر له گه یانندن سهر به ځیه، به ځام ئامانجی یه که می په خشان گه یانندن... ده بځه له په خشاندا شتځه بگوترځه و وشه کان گوزارشت له ده لاله ته فیکرییه کان بکهن، به پځچه وانه وه ده شځه فیکر و ده لالهت له شاعر دا له حاځه تی سځبووندا بځه و ناو کځی شاعر له رځگای ده لاله تی وځنه ی جیاواز به ته ځته وه، به دیوه که ی دیکه ده شځه شاعر له دهره وهی سځبوونی ده لالهت، ده لالهت تځیدا گاځته جارانه و درځزانه بکه وځته وه! له شاعر دا وشه ئه لته رناتیفی هیچ شتځه نییه،

به‌های سهربه‌خ‌ی هه‌یه و له شتگه‌رای‌ی دووره. په‌خشان له جه‌ماوهره‌وه نزیك ده‌ب‌ته‌وه، به‌ام شاعر چ‌بوونه‌وه‌یه و ج‌كه‌وته‌ی ئیستاتیکی هه‌یه، كه‌واته جیا‌وازی ن‌وان شاعر و په‌خشان، ئه‌ده‌ب و نئه‌ده‌ب، جیا‌وازییه‌کی هونه‌رییه و ده‌كه‌و‌ته بازنه‌ی سیمیا‌یه‌وه (semiotics) له دیدی (ژان م‌کار‌فسکی Mukarovsky) هونه‌ر ئاماژه به هیچ شت‌کی دیاریکراو ناکات، ئه‌وه‌ش هونه‌ر له نا‌هونه‌ر جیا ده‌کاته‌وه.

(7)

سهره‌رای چه‌مکی سهربه‌خ‌یی، چه‌مکی گه‌یان‌دن وه‌زیفه‌یه‌که له وه‌زیفه‌کانی کاری هونه‌ری، به‌مج‌ره له‌لایه‌ك هونه‌ره و له هه‌مان کاتدا گوته‌ و گوزارشت له هه‌و‌ست‌کی عه‌ق‌ی، یان فیکره‌یه‌ك، یان هه‌ست‌ك ده‌کات. له راستیدا هه‌تا کاره ف‌رمئاسا‌کانیش خاوه‌نی به‌های گه‌یان‌دنی تایبه‌تن، به‌ام له باب‌ه‌تدا سهربه‌خ‌ن، ب‌نموونه ه‌لکاری و ره‌نگ له ش‌وه‌کاریدا ده‌ش‌مانای شت‌بدات، ب‌ئوه‌ی باب‌ه‌ته‌کی دیار ب‌.

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له کاری هونه‌رییدا خه‌یا ر‌خ‌ی هه‌یه، ب‌یه نا‌ب‌کاری ئه‌ده‌بی به‌های وجودی هه‌ب‌، به‌و مانایه‌ش کاری هونه‌ری وه‌ك وجود‌کی واقعی سه‌یری هیچ شت‌ناکات، به‌کو له کاری هونه‌رییدا ئاماژه پ‌دراو هه‌ر وه‌ك خه‌یا ده‌م‌ن‌ته‌وه.

(8)

شاعریه‌ت ه‌زی شاعری و دره‌وشانه‌وه له ده‌قدا ده‌خاته روو، به‌ام ش‌وازگه‌ری ه‌زی گوته‌ن له نوسیندا ده‌خاته روو، یان ش‌وازگه‌ری خه‌سه‌ته‌کانی گوته‌ن له ده‌قدا ده‌نو‌ن‌، په‌یوه‌ندی ن‌وان خه‌سه‌ته‌کانی گوته‌ن و هیزی شاعری و دره‌وشانه‌وه ب‌نموونه لای یاک‌بسن ده‌كه‌و‌ته ن‌وان ش‌وازگه‌رییه‌کی ر‌گا پ‌دراوی دیاریکراو و شاعریه‌ت‌کی ر‌گا پ‌دراو و دیاریکراوه‌وه... ئه‌گه‌ر به‌های ش‌واز له‌ش‌وازگه‌رییه‌کی ر‌گا پ‌دراوی دیاریکراودا په‌یوه‌ندی به‌چینی گوزارشت‌کردنی گوتار له‌لایه‌ك و ه‌زی هه‌وا و ه‌زی ناوه‌ك له‌لایه‌کی دیکه‌وه هه‌ب‌ت! ئه‌وه شاعریه‌تی ر‌گا پ‌دراو و دیاریکراو په‌یوه‌ندی به‌چینی شاعریه‌ت له‌لایه‌ك و ه‌زی دره‌وشانه‌وه له‌لایه‌کی دیکه‌وه هه‌یه، دوا‌جار ده‌توانین ب‌ین‌نزی‌کردنه‌وه‌ی شاعریه‌ت و ش‌وازگه‌ری لای یاک‌بسن له پ‌کچوو‌اندنی وشه‌ی ش‌وازگه‌ری و وشه‌ی کارفرمای شاعریدا‌یه، به‌و مانایه‌ش وه‌ك چ‌ن شاعر وه‌زیفه‌یه‌کی دیاریکراوی نییه، به‌دوادا‌چوونی ش‌وازی‌ش به‌ره‌و ده‌رئه‌نجام‌کی بنه‌ستمان ده‌بات، به‌مانایه‌کی دیکه هه‌ر ده‌ق‌ك له پ‌کهاته‌ی تایبه‌ت و ده‌گمه‌نی خ‌ی هه‌ناسه ده‌بات، کاریگه‌رییه‌کانی خ‌ی له ر‌گای ئه‌و پ‌کهاته‌ی تایبه‌ته‌وه به‌ده‌ست ده‌ه‌ن‌، هه‌ر ئه‌و خه‌یه ش‌وازگه‌ری به‌ره‌و چه‌ندان ج‌ری جیا‌واز

(9)

به شـوهـیهـکی گشتی چه مکی شیعرییه واته گهـان به دواي رـساـکـانی داهـنـانـدا ، ههـبهـته رـساـکـانی داهـنـانـیش بـواي به یهـك شـوه له شیعرییه نییه ، بهـکو خـی له شیعرییه تی جیاواز و بهـشـداریکردنی خوـنـهـری جیاوازا دهـبـینـتهـوه .

دنیای شیعرییه لای تزفیتان تـدـرـف دنیا یه کی شهـپـلاوییه و ناشـ بیخه یه دووتوـی یاسا و رـساـیه کی دیاریکراو و ئاماده وه ! وهـك چـن تـدـرـف قسه له شیعرییه تی خوـنـدنه وه یان وهـرگر دهـکات ، بهـو مانایهـش خودی شیعرییه واته جیاوازی له وـناکردنی نهـئـنامـزی داهـنـان و رـساـکـانی داهـنـان ، وهـك لای رـمان یاـکـبسن له تیـری نوـنـهـراتیکردن و لای ژان کـهـین له تیـری لادان و لای که مال ئه بودیب له تیـری بـشایـی: مهـسافه ی گـرـبـوـنـه وهـدا دهـبـینـن .

(10)

سهره رای بهـرـفره وانبوونی بازنه ی زمانه وانی ، بهـام توـئـینه وه له باره ی شیعرییه ته وه سنوره کانی زمانه وانی و گـیـروگـرفته کانی دهـسته واژه و چینی رسته تـدـهـپهـئـنـد و بهـره و توـئـینه وه ی گوته و رسته ی فره ره هـند و راقه کردنی گوتار دهـبـته وه ، بهـمـجـرهـش دهـچـته بازنه ی تایبه تی سیمـتـیکاوه ، که لـقـکه له لقه بنهـه تییه کانی زمان ، لـرهـدا پرسیار ئه وه یه ، ئایا په یوه نـدی نـوان شیعرییه و زمانه وانی ، ملکه چکردنی شیعرییه ته بـ زمانه وانی ، ئایا شیعرییه له سهر زمانه وانی ده ژی؟

رـلان بارت که شفی توانا بهـرـفره واننه کانی زمانه وانی ده کات و دابـانـ ده خاته نـوان زمانه وانی و سیمـتـیکاوه ، چونکه سیمـتـیکا وشه و دهـسته واژه و رسته بـ ئاستی گوتار دهـگـواز ته وه ، خودی ئه وه مهـسه له یهـش گواستنه وه یه له توـئـینه وه ی زمانه وانییه وه بـ توـئـینه وه ی سیمـتـیکای گوتار . رـمان یاـکـبسن له سهر ئه وه بنه مایه جهخت له و تـپـهـانـدنه ده کاته وه و دهـئـه ئه و ئامرازانه ی که توـئـینه وه له باره ی شیعرییه ته وه ده کهن ، ههر ته نها له سهر هونه ری زمان ناژمـرـدرـن ، چونکه تیـری ده لاله تخوازی له شیعرییه تدا له سهر بهـره مهـنـانه وه ی بهـرده وامی دال ده ژی ، بـ ئه وهـش ناشـ ته نها پشت به زمان بهـسته ت .

(11)

بـگـومان زمانه وانی له دوالیزمی سوسـرییه وه سهرچاوه دهـگرـ ، بـ نموونه : دوالیزمی گوتن و زمان . وهـك دهـزانـین بوونی زمان له نـو

عه قی کدا ئاماده یی هه یه، به ئام گوتن کەسی و ههستی ده که و ته وه. هه ر ئه وهش ده ب ته بنه مای دوالیزمی شیعریی، که ئه ده ب و گوتنی ئه ده بییه... ئه ده ب، له دوالیزمی شیعریدا جگای زمان ده گر ته وه له دوالیزمی زمانه وانیدا، به ئام گوتنی ئه ده بی جگای گوتن ده گر ته وه له دوالیزمی زمانه وانیدا.

له تو ئینه وهی زمانه وانیدا دوالیزمی زمان و گوتن وه ک پ و یستی و قه م باز ک ته ماشا ده کر ت، به ئام ج به ج کردنی ئه و دوالیزمه وه ک زمان یا ک بسن و ی ری تینیان ف ب ی ده چن، مه سه له یه کی ئا زه! ل ره دا به هیچ ج ر ک داب ینی رسته ی ئه ده بی به ره و چاره سه ر ک ی دروستمان ناکا ته وه، وه ک داب ینی زمان له زمانه وانیدا! چونکه رسته ی ئه ده بی له رووی هونه رییه وه په یوه ندی به رسته ی ئه ده بی دیکه وه هه یه، ب یه هه موو داب ان سیستمی به های هونه ری ده ش و ن و جگه له وهش توانای بوونی یاسا و ر سا پ و یسته کان ده س ته وه.

ئه گه رچی ت د ر ف پ یوایه باب ته تی زمانه وانی خودی زمانه و باب ته تی شیعریه ت گوتاره، به ئام زمانه وانی رگا ب شیعریه ت خ ش ده کات، باب ته تی خ ی دیاری بکات... چونکه هه ردووکیان پشت به یه ک ت گه یشتن ده به ستن، هه ردووکیان ده که ونه ن و چوارچ وه ی سیم تیکا و سیستمی داله وه! به ب چوونی ت د ر ف زمانه وانی هه ر ته نها زانستی زمان نییه، به کو ش واز ک له بونیادی زمانه وانی ب نموونه: ده نگ و زمان و ده لاله ت... باب ته تی ئه ون، جگه له وهش ئه نتر پ ل جیا و شیکردنه وهی ده روونی و فه لسه فه ی زمانی له سه ر باب ته تی ئه و بونیاد نراون، هه موو ئه وان هه ش له گه بواره مه عریفیه کانی دیکه ها وسه نگه، که ئه ده ب وه ک باب ته تی خ یان ده بینن، له سه ر ئه و بنه مایه شیعریه ت به ته نها ئه ده ب وه ک باب ته تی خ ی ته ماشا ناکات، شیعریه ت هه ر ته نها به زمانه وانیه وه په یوه ست نییه، شیعریه ت هه مان ر ی زمانه وانی ده گ و و به هه موو زانسته کانه وه په یوه سته، تا ده گاته زانستی ره وان ب ژ ی و زانستی گوتار به ش وه یه کی گشتی، هه موو ئه وان هه ش له هه و ی ت د ر ف وه هه ها ت ته به ره هم.

(12)

کا ت ک شیعریه ت به زانست داده ن یین، به هه مان پرئسیبی زانستی زمان قسان ده که یین، ئه وهش پرئسیبی راقه کردنی زمانه به زمان، به و مانایه ش شیعریه ت به ف می شیعریه وه په یوه ست ده ب ت، به ئام زمانه وانی یه ک ف م له زمان ناگر ته وه، به کو هه موو ف م مه کانی زمان ده گر ته وه! پرئسیبی راقه کردنی زمان به زمان، شیعر به شیعر، شو ئنی زانستگه رای ی و وه سفگه رای ی ده گر ته وه، ئه و پرئسیبه زمانی شیعر به میتا زمان (metalinguistic) ده چو ن... ده ش شیعر له میتا

زمان له دايك بب، بهام ميتا زمان بهاي جواني پشتگوډ دهخات،
ئو شيعرييه ته بهاي جواني پشتگوډ بخات، وك تددرف ده ده
دهكهو ته ب هوده ييه وه.

كه هين جياكاري له نوان بهكاربردني شيعر و كرده ل خورديوونه وه
دهكات، ئو دوو لايه به دوو لاي ديكه ده به ست ته وه، ئو ویش جواني و
زانسته! بهكاربردن چيزه و ل خورديوونه وه معريفه يه، ئو دوو
پرسه يه ش پويسته به سهر به خييه كي ره ها پرسه سيسه بكرن.

كه هين بهكاربردن به جواني و چلژي جواني ده به ست ته وه و
ل خورديوونه وه به زانست ب ئوه ي معريفه ي زانستې به ده ست به ن،
بهام ئو به يه كه وه به ستنه وه يه گرنك نيه، گرنك به نويه كداچووني
بهكاربردن و ل خورديوونه وه يه، به يه كداچووني بهكاربردن جواني و
ل خورديوونه وه ي زانستې ته وه ده سه لم ن كه يه كه ميان له دوو ميان
هه نجر او ه! ئو ه ش پچوانه ي ئو ديده ك نه ده وه ست، كه ته نها
بهاي جواني به پچوانه ي بنه ه تي كرده راستييه كان و ياساكان
داده ن.

(13)

فرمالېسته كان شيعر وهك بونيادنان كي تايبته دياري دهكهن، كه
شوه ي ناو هكي له ت ك پهيوه ندي چ و پ هه چنراوه، ئوان له
سهره تادا جهختيان له كشي شيعري ده كرده وه و دواتر رلي سهره كي
بونيادي تي ري شيعرييه ته له رگاي رېتمه وه ده ستنيشان كرا... جگه
له وه ب قسه كردن له سهر زماني ر ژانه و زماني شيعري شكل فسكي
زماني شيعري به زمان كي ئامانجخواز داده ن و زماني ر ژانه ده خاته
دهره وه ي ئامانجخوازيه وه، پيوايه زماني ئامانجخواز له ئاستي
زماني شيعرييه وه ب ئاستي زماني خو نده وه ئاسانتر ده گوازر ته وه!
بهام تددرف ئو وه سفكردنه ي شكل فسكي به نا هوا و نودژ ته ماشا
دهكات، ئو پيوايه مامه كردني قوتابخانه ي فرمالېسته كان له گه
دهقه، نهك ئوه ي دهقه كان چ له خو نهدا بهرهم ده ه نن.

ياك بسن ئامازه به جياوازي زماني شيعري و زماني هه چوونئام
دهكات و ده ش شيعر ده ش زماني هه چوونئام ز به كار به ن، بهام
ب كاري پويست! بهو مانايه ش وهك يهك ته ماشا كردني زماني
هه چوونئام ز و زماني شيعري هه يه، چونكه زماني هه چوونئام
ئركي تايبته به خي هه يه، بهام زماني شيعري ئرك به هه ند
هه ناگر.

عه بدولموت هيب عه بدو